

بررسی تغییرات سطح رفاه اجتماعی ایران، دهه ۱۳۸۰

لیلا حسنی

دانشجوی دکتری اقتصاد کشاورزی - سیاست و توسعه کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد (واحد بین الملل)، ایران.

Email: hassani.2000@yahoo.com

محمد رضا کهن سال

دکتری اقتصاد کشاورزی، استاد و عضو هیئت علمی گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

Email: kohansal@ferdowsi.um.ac.ir

چکیده :

اقتصاد رفاه بخشی از علم اقتصاد است که با استفاده از تکنیک های اقتصاد خرد، سعی در تخصیص بهینه منابع داشته، ضمن اینکه اثرهای توزیعی آن را نیز مدنظر قرار می دهد. در این مطالعه به منظور بررسی تغییرات سطح رفاه اجتماعی ایران، از منحنی لورنز و ضریب جینی استفاده گردید. دوره زمانی مورد مطالعه دهه ۱۳۸۰ در نظر گرفته شد. نتایج نشان داد افزایش رفاه همراه با عدم توزیع عادلانه درآمدها بوده، که منجر به کاهش رفاه کل جامعه گردیده است. لذا پیشنهاد می گردد بهبود توزیع درآمد با استفاده از ابزارهای مدیریتی (پرداخت یارانه های هدفمند، کنترل قیمت ها، تامین اجتماعی) می تواند عاملی در جهت افزایش سهم رفاه باشد. بدیهی است توجه به افزایش درآمد بدون توجه به توزیع عادلانه آن سبب کاهش رشد اقتصادی خواهد شد.

واژه های کلیدی: تغییرات سطح رفاه، ضریب جینی، منحنی لورنز.

مقدمه :

اقتصاد رفاه شاخه ای از علم اقتصاد است که تنظیم و فرموله کردن موقعیت هایی را مطالعه می کند که ما را قادر می سازد تا بیان کنیم که رفاه اجتماعی در کدام موقعیت اقتصادی بیشتر از سایر موقعیت ها و در کدامیک کمتر از دیگر موقعیت ها است. این شاخه از علم اقتصاد به دو حوزه ی نظری و کاربردی تفکیک می شود. در حوزه ی نظری، اقتصاد رفاه شرایط لازم برای نیل به وضعیت بهینه را مطالعه و ارائه می کند و در حوزه ی کاربردی، با تصمیم گیری و گزینش از میان بدیل های عینی مواجه هستیم. در واقع اقتصاد رفاه شرایطی را مطالعه می کند که در پرتو آن مدل تعادل عمومی را می توان بهینه نامید. به تعبیری، اقتصاد رفاه با استفاده از ابزارهای اقتصاد خرد به تعیین تخصیص کارای منابع و بطور همزمان توزیع درآمد مربوط به آن می پردازد. و در این چارچوب، اقتصاد رفاه، رفاه اجتماعی را تجزیه و تحلیل می کند.

برخی از اقتصاددانان که توجه خود را معطوف کارایی می نمایند از شرط بهینه پارتو در نقش نقطه مطلوب در تحلیل های خود استفاده می کنند. وضعیت کارا، وضعیتی است که در آن شرایط هیچ فردی را جز با بدتر شدن وضعیت فردی دیگر نتوان بهبود بخشید، اما نکته آن است که هر بهینه پارتو منتهی به توزیعی متفاوت خواهد شد که برخی از آنها می توانند باعث بروز نابرابری گسترده در جامعه شوند. در کل تابع رفاه اجتماعی، یک انباشته گر آماری است که بر اساس آن از یک توزیع کمی بدست می آید که بر مبنای آن می توان قضاوت کلی پیرامون آن توزیع انجام داد.

رفاه اجتماعی تابعی از دو عامل مهم کارایی و عدالت می باشد. که جنبه اقتصادی عدالت (عدالت توزیعی)، بیشتر کاربرد و کارایی دارد. و منظور از آن، عادلانه بودن توزیع درآمد و ثروت در میان افراد جامعه است. در یک تعریف ساده اما کاربردی و قابل سنجش، می توان درآمد را مجموع مصرف های انجام شده در طی یک دوره با مقدار تغییرات ذخیره دارایی در ابتدا و انتهای همان دوره دانست. از آن جایی که فرض می شود درآمد، وسیله کسب رفاه است، بنابراین تفاوت سطح رفاه دو خانوار را می توان از روی تفاوت درآمد کسب شده آن ها تقریب زد. با این حال معیارهای خاصی برای مقایسه وجود دارد که مقیاس های معادل نامیده می شوند، و کاربرد اصلی این مقیاس ها، تعدیل درآمد خانوارها می باشد تا بتوان قضاوت های واقعی تری در مورد تفاوت رفاه داشت. که می توان به مقیاس حداقل نیازها، مقیاس انگل و روث برث، مقیاس بارتن و ... اشاره داشت.

این مطالعه با هدف پاسخگویی به این پرسش؛ که آیا سطح رفاه اجتماعی طی دهه ۱۳۸۰، بر اساس منابع رفاه خانوار و تغییرات هزینه ای آنها، تغییر یافته است یا خیر؟، صورت گرفته است.

روش تحقیق:

همانطور که اشاره گردید؛ درآمد؛ وسیله کسب رفاه است. به منظور بررسی تغییرات سطح رفاه، توزیع درآمد به عنوان ملاک و معیار ارزیابی لحاظ گردید. مناسب ترین و ساده ترین ابزار جهت اندازه گیری و تحلیل توزیع درآمد، منحنی لورنز می باشد، که می توان به ارزیابی سیاست های مالی و مقایسه توزیع درآمد بین جوامع مختلف پرداخت. منحنی لورنز براساس فراوانی تجمعی می باشد. محور افقی منحنی، سهم انباشت جمعیت و محور عمودی، سهم انباشت درآمد را نشان می دهد. هر چه منحنی لورنز به

قطر مربع (خط برابری کامل) نزدیک تر باشد، توزیع درآمد، برابرتر و عادلانه تر خواهد بود. منحنی لورنز به صورت فرمول شماره (۱) تعریف می شود:

$$L(p) = \frac{1}{\mu} \int_0^p x f(x) dx \quad (1)$$

که در آن x درآمد و μ میانگین است.

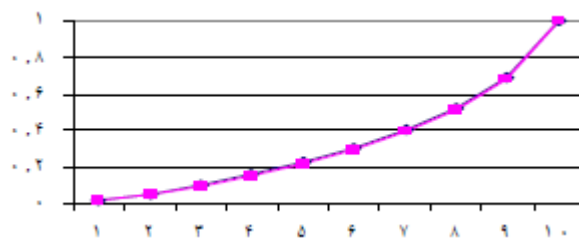
از دیگر معیارهایی که در مبحث عدالت اجتماعی کاربرد دارد ضریب جینی است. ضریب جینی، شاخص آماری است که دامنه سنجش آن بین صفر و یک می باشد. هر چه این شاخص به صفر نزدیک تر باشد، اشاره به برابری کامل توزیع درآمدها دارد. و در مقابل، هر چه مقدار این شاخص به یک نزدیک تر باشد حاکی از نابرابری کامل در توزیع درآمدها و یا مخارج است. به لحاظ هندسی، ضریب جینی بر اساس منحنی لورنز تعریف می شود. در واقع ضریب جینی معادل نسبت فضای بین منحنی لورنز و خط ۴۵ درجه به کل فضای زیر خط ۴۵ درجه می باشد. لذا ضریب جینی به صورت فرمول شماره (۲) تعریف می شود.

$$G = 1 - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i + y_{i-1}) \quad (2)$$

که y_i درصد تجمعی درآمد خانوار و n تعداد گروههای درآمدی می باشد.

یافته ها :

داده های تحقیق از سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران گردآوری گردید. دوره مورد بررسی بر اساس هزینه خانوار در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۹ در نظر گرفته شد که ارقام سال ۱۳۸۹ بر اساس شاخص کل کالاها و خدمات مصرفی سال پایه ۱۰۰ = ۱۳۸۰ تعدیل گردیده است. همانطور که قبلا هم اشاره گردید جهت بررسی تغییرات از منحنی لورنز و ضریب جینی استفاده شد. لذا نمودار شماره (۱)، منحنی لورنز را برای دوره مورد مطالعه نشان می دهد.

نمودار شماره ۱- منحنی لورنز طی دهه ۱۳۸۰

از طرفی، بر حسب رفاه اجتماعی، اگر مناسب بودن سطح وضعیت خانوار، نه تنها بر اساس مقادیر مطلق، بلکه بر اساس مقادیر نسبی هم سنجیده شود، در این صورت سطح رفاه اجتماعی (W) در جامعه از حاصلضرب میانگین درآمد (μ) در یک منهای ضریب جینی (G) محاسبه می شود. مطابق رابطه شماره (۳):

$$W = \mu(1 - G) \quad (3)$$

که برخی محققان رابطه فوق را به صورت رابطه شماره (۴) تعمیم می دهند:

$$W = \mu(1 - \alpha G) \quad \alpha \geq 0 \quad (4)$$

مطابق رابطه (۴)، هر چه α بیشتر باشد، تاثیر توزیع درآمد بر رفاه، معنادارتر خواهد بود. و در صورتیکه $\alpha = 1$ باشد، شاخص رفاه سن حاصل می شود. با فرض حفظ رفاه در یک سطح مشخص، رابطه شماره (۵) حاصل می شود:

$$\gamma = \frac{G}{\mu} \cdot \frac{d\mu}{dG} = \frac{\alpha G}{1 - \alpha G} \quad (5)$$

بر اساس رابطه فوق، رشد متوسط رفاه به ازای ۲، ۱، ۵ و $\alpha = 1$ ، به ترتیب ۲، ۴۴، ۱، ۹۸ و ۰، ۵۶ بدست آمد. که به دلیل پر رنگ تر شدن نقش نابرابری توزیع درآمد در تحلیل های رفاه می باشد. نتایج رابطه (۵)، برای دو سال ۱۳۸۰ و ۱۳۸۹ در جدول شماره (۱) آمده است.

جدول ۱- محاسبه متوسط رفاه

$\alpha=2$		$\alpha=1,5$		$\alpha=1$		سال
γ	W	γ	W	γ	W	
۵,۵۲۵۱	۳۱۲۹۱۰۷	۱,۹۵۲۳	۷۶۳۵۵۴۶	۰,۷۲۱۱	۱۱۹۵۹۱۹۲	۱۳۸۰
۶,۴۲۵۲	۳۲۴۹۲۱۷	۲,۰۴۶۷	۸۶۶۲۱۳۲	۰,۷۵۸۷	۱۲۳۷۵۱۹۹	۱۳۸۹

مأخذ: یافته های تحقیق

پارامتر γ در حالت $\alpha=1$ برای سال ۱۳۸۰ به این معنی است که برای خشتی نمودن تاثیر بد افزایش یک درصدی در ضریب جینی نیازمند افزایشی معادل ۰,۷۲۱۱ در μ می باشد. که در سال ۱۳۸۹ به دلیل نابرابرتر شدن توزیع هزینه ها افزایش یافته است.

بحث و نتیجه گیری :

اقتصاد رفاه ضمن فراهم آوردن مقدمات لازم در موضوعات اثباتی، راهکارهایی را هم در زمینه مباحث دستوری ارائه می دهد. روشهای متنوعی در این شاخه از علم اقتصاد وجود دارد که بر مبنای آن می توان به ارزیابی سطح رفاه پرداخت. همانطور که نتایج نمودار شماره (۱) نشان داد، منحنی لورنز سال های مورد مطالعه بر هم منطبق بوده و نمی توان تمایزی برای آنها قایل شد و بطور قطع در مورد تغییرات رفاه بحث نمود. در ادامه از شاخص ضریب جینی جهت ارزیابی تغییرات سطح رفاه استفاده گردید. و مشاهده گردید هر چه پارامتر α بیشتر باشد تاثیر و اهمیت عدم توزیع عادلانه درآمدها افزایش می یابد و هر چه این پارامتر کمتر باشد، توزیع درآمد عادلانه تر خواهد بود. تلاش در جهت بهبود توزیع درآمد می تواند عاملی در جهت افزایش رفاه کل باشد. لذا پیشنهاد می گردد که با استفاده از ابزارهای مدیریتی در توزیع درآمد، همانند مالیاتهای مستقیم و غیرمستقیم، پرداخت یارانه های هدفمند، بیمه های درمانی و تأمین اجتماعی و کنترل قیمتها گامی موثر در جهت افزایش سطح رفاه اجتماعی برداشته شود. بدیهی است که توجه به افزایش درآمد بدون توجه به توزیع آن باعث کاهش رشد اقتصادی می شود.

منابع :

۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران آمار، بودجه خانوار دهه ۱۳۸۰.

اولین کنفرانس بین المللی اقتصاد، مدیریت، حسابداری و علوم اجتماعی

رشت - 31 خرداد 1393

www.emass.ir

۲- Leibbrandt .M.V, "The contribution of income components to income inequality in South Africa: A decomposable Gini analysis" LSMS Working Paper, no125.

۳- Madden.D,1996,"Source of income inequality in Ireland"; University College, Dublin.